

PIŁULA (163) sb f

piłula (151), **piłūła** (8), **piguła** (4); *piłūła Oczko* (8); *piguła RejRozpr, RejKup, SienLek* (2).
a jasne.

sg N *piguła* (1). ◇ L *pigule* (1). ◇ pl N *piłūły* (22). ◇ G *piłūł* (63). ◇ A *piłūły* (65). ◇ I *piłūł(a)mi* (1). ◇ L *piłūł(a)ch* (9). ◇ *skrót* (1).

Sł stp, Cn, Linde brak.

Lekarstwo utarte na proszek, zmieszane z substancją płynną iuformowane w małą kulkę (zazwyczaj wielkości laskowego orzecha) (163) : Też wezmi Mirri 4. dragmy/ Cinamonu/ Galbanu/ Bobrowych ftrioiw/ każdego po 2. dragmie/ Apoponacum. 1 dragmę. To wśzytko ftłukłszy/ á z żołącią wołową rozprawiwszy/ naczyń *piłūł FalZioł* V 33; Ty *piłūły* czyścią trąd/ y też fkażone wilkofci. *FalZioł* V 105v, I 2a, 6c, d, 7b, 11b (40); Bo niepomozę *pigułá* Kiedy wbok kole rywułá *RejRozpr* G4v; *RejKup* 15v; [*pewien człowiek*] Nákupił fłoiek *piłūł/* chłop przed nim nárzekał/ Iż mu był Ofieł zginął/ więc mu on *piłūł* dał. *RejFig* Bb2v; *Goski ktv*, *4v; Gdy fye komu [...] duźno zda/ iż wołác niemoże choc by rad: tedy temu puźczánim krwie zábieżec/ á odmiękczenim żywotá: ktemu fłuzá bárzo dobrze *piguły/* ktore [...] w Aptece działáne muźá być *SienLek* 57, 57; [*tym chorym*] iáko y piérwżé lékárftwá dáné być máią: to iest/ dnia piérwżégo lenitium/ názáiutrz krwie [...] puźczenié/ przez dni fześ potym Syrupy/ á po nich purgátia álbo *piłūły*. *Oczko* 38, 34v, 35v [2 r.], 36 [2 r.], 38v [2 r.]; [*Pigułá/ Pillula, sphaerula Volck* Qqq4].

piłūły dla czego [= na co] [*w tym: dobre* (1)] (2): *Piłūły* dobre dla fpania. *FalZioł* V 99, V 99.

piłūły z czego [*w tym: de aliqua re* (29)] (42): Wezmi *piłūli* de agarico dragmę iednę *FalZioł* I 18a; Wezmi *piłūł* de Reubarbaro dragmę iednę/ Diagredij trzy ziarnka/ á vczyń *piłūł* dziewięć z wodką młeczową *FalZioł* I 26d; wezmi *piłūł* z wilczego łyka á vczyń dziewięć [!]/ z wodką włofkie⁸⁰ Kopru *FalZioł* I 41a, I 3d [2 r.], 5a, 6d, 7b [3 r.], 8c (42).

piłūły z czym (20): á vczyń *piłūł* dziewięć [!] s firopem polney ruti *FalZioł* I 52a; pošli do Apteki iżby vczyniono *piłūły* z byliczową wodką *FalZioł* V 24v; vczyń z winem *piłūły* *FalZioł* V 25, I 3d, 5a, 7b, 12a, 15a (20).

W połączeniu z nazwą [*w tym: piłūły, ktore zową* (1); *zawsze piłūła + nazwa*] (4): Wezmi [...] maffi *piłūł* złyka wilczego które zową mefereon *FalZioł* I 6d; Wezmi maffii *piłūł* Kochiarum. *FalZioł* I 75d, V 76, 92.

W połączeniu z polskim lub łacińskim przymiotnikiem oznaczającym zastosowanie (6): Wezmi [...] Maffy *piłūł* ftomachicarum ieden fropuł/ Dijagredij trzy ziarnka *FalZioł* I 23c; Pofilania ferdeczne przymuy/ y też *piłūły* powietrzne bierz. *FalZioł* V 71v, I 28d, 66c, 103b, V 77v.

W charakterystycznych połączeniach: piłūły (barzo) dobre (5), *głowne, miąźsze, silnej pomocy, powietrzne, pożyteczne, uweselające, żołądkowe; piłūły czyniące rychłe poradzenie, ktore czyścią flegmę słoną, ktore uśmierzają i czyścią kolikę; piłūły dla spania* (2); *piłūły z massy piłūł, z mirry, z polnej ruty* (3), *z reubarbarum* (2), *z wilczego łyka* (4); *piłūły naprzeciw katarrusowi naprzeciw remie, naprzeciw zaduszaniu macice, naprzeciw zimnemu żołądkowi; piłūły na scyjatykę; piłūły z syropem (jeleniego języku, koczankowym, lakrycyjej, polnej ruty, de sticades, wysokiego młeczu)* (16), *z winem, z wodką*

(byliczową, mleczową, piołynkową) (3); brać purgacyjną w piłułach; piłuł nadziałać (zdziałać) (3), uczynić (naczyń) (34), wziąć (63).

Zwroty: »da(wa)ć (połykać a. połknać) piłūły« [szyk zmienny] (5): [na niemoc św. Walantego] Dayże ty piłūły przed świtaniem *FalZioł* V 76, 77, 84 [2 r.]; DOktor dawał piłūły/ á iż pomagály/ Drugi mnimał ná wśytko/ by iuż tę moc miály. *RejFig* Bb2v.

»wziąć, brać [= zaży(wa)ć] piłūły« [szyk zmienny] (27:2): a potim wypiwży ten firop wezmy ty piłūły kładąc się. *FalZioł* I 5a; á potym wezmiesz thy piłūły o północzy *FalZioł* V 76; NAprzod ieśtli może chori wziąć piłūły/ tedy mu day na świtaniu dragmę śmrodliwych piłūł *FalZioł* V 77; Ną [!] toż [kolikę]. Brać częśto piłūły Alefangium *FalZioł* V 92, I 8c, 13c, 15a, b, 17c (29).

Wyrażenia: »massa piłūł« (36): Wezmi [...]. Małfi piłūł śpolney ruty ieden ścropuł *FalZioł* I 21c; Wezmi małfi piłūł de agarice dwa ścropuły *FalZioł* I 84c; Wezmi małfi piłūł śmierdzących/ Małfi piłūł de lapide lazuli/ każdych rowno po połowiczi dragmy *FalZioł* I 99a, I 6d [2 r.], 7b [2 r.], 11b [2 r.], 15a, b (36).

»piłūły śmierdzące (a. smrodliwe), fetidae« = lekarstwo wyrabiane z gumożywicy pochodzącej od rośliny *ferula assa-foetida* L.; zapaliczki cuchnącej [szyk 8:1] (8:1): Wezmi piłūł de euforbio/ piłūł śmierdzących/ [...] vczin piłūli s firopem de Sticados *FalZioł* I 5a; Wezmi małfi piłūł fethidarum/ Małfi piłūł agregatiuarum/ [...] zmieszay ti rzeczi półpołu á vczyn piłūły *FalZioł* I 103b; [choremu na paraliż] day na świtaniu dragmę śmrodliwych piłūł *FalZioł* V 77, I 6d, 15a, 16b, 43c, 99a, V 76.

MN